

מוסד הריפוי והסיעוד המדינתי בהפנהיים – מקום של גירוש

המוסד הדוכסי הגדול לריפוי ולסיעוד, שנוסד בשנת 1866, נחשב בתחילה לקליניקת רפורמה, משום שיושם בו עקרון הטיפול של "non-restraint" (ויתור על שימוש במכשירים מכניים, כגון כתונת־כפייה). אולם עם ההתקדמות, לטיפול בחולים החל משנת 1933 כבר כמעט לא היה קשר. עם תפיסת השלטון בידי הנאצים נדחקו כוונות הריפוי לרקע, וההשמדה השיטתית של חולים ואנשים עם מוגבלויות מיושמת בפועל.

משנת 1934 עוברים אנשים רבים בעלי מחלות תורשתיות שונות, למשל עיוורון תורשתי או מומים גופניים קשים, עיקור כפוי. באופן שמקל ראש מכנה המשטר זאת "היגינת גזע". בהצדקה של "החוק למניעת צאצאים חולים תורשתית" מעוקרים בכפייה ברחבי גרמניה עד סוף המלחמה ב־1945 למעלה מ־400,000 נפגעים. המספר המדויק של העיקורים הכפויים שבוצעו בהפנהיים אינו ידוע כיום בשל היעדר רישומים.

בראש ובראשונה החיים היהודיים בהפנהיים משתנים באופן דרסטי בשל שלטון הנאצים. בקיץ 1938 מוציא משרד הפנים של הרייך הוראה לשכן מטופלים יהודים בנפרד במוסדות מדינתיים. כך מבקשים להתמודד עם "סכנת חילול הגזע". גם כאן חסרים רישומים מתאימים על היישום במוסד הריפוי והסיעוד המדינתי בהפנהיים. באופן מרושע עוד יותר הופכת דה־הומניזציה של האזרחים היהודים למוחשית כאשר באותה שנה מחייבים אותם לאמץ שם משפחה כפוי ושם פרטי כפוי. מעתה חייבים כל הגברים היהודים להיקרא ישראל וכל הנשים היהודיות שרה, למעט אנשי סיעוד שכבר ממילא נושאים שם יהודי טיפוסי. בהפנהיים הדבר נוגע ל־12 מתוך 14 מטופלים ומטופלות יהודים. לאחר שנים של אפליה, בקיץ 1940, במסגרת "אקציה T4", מתרחשים מקרי הרצח המכוונים הראשונים של צוות הסיעוד היהודי. כיום רוב האנשים מכירים "אקציה" זו בשם "אותנסיה". באופן ציני ניתן לתרגם זאת כ"מוות יפה". כינוי מטשטש זה כמובן אינו הולם את הפשעים האכזריים של הנאצים נגד קשישים, חולים ויהודים.

לצורך רישום המטופלים חייבים המוסדות למלא טפסי דיווח. על פי "המרכז לאותנסיה" נקבעו ארבע קבוצות של מטופלים שחובה לדווח עליהן. אלה כוללות חולי נפש שכושר עבודתם מוגבל, וכן מטופלים הנמצאים במוסד לפחות חמש שנים, או מוחזקים כ"חולי נפש עבריינים". הקבוצה הרביעית כוללת את כל האנשים שאינם בעלי אזרחות גרמנית או שהם "דם קרוב־מין". כאן לא מצב המחלה או כושר העבודה הוא שקובע, אלא עבור המשטר די בעילת "גזע". בהפנהיים מדובר ב־287 מטופלים, ובהם 24 אנשי סיעוד יהודים. הנפגעים מועברים תחילה למוסדות ביניים ולבסוף

מגורשים להאדאמר, מוסד הרג בצפון הסן. רק לאחר שבועות נודע לבני המשפחה על מות יקיריהם. נאמר להם כי נפטרו מ"דלקת ריאות" או מ"חולשת מחזור הדם".

משנת 1941 משמש מוסד הריפוי והסיעוד המדינתי בהפנהיים עצמו כ"מוסד איסוף" לצורך הגירוש להאדאמר. יהודים מאזורים נרחבים בגרמניה, למשל מוויינהיים או גם מקונסטנץ, מובאים להפנהיים כדי להמתין כאן להמשך ההובלה אל המוות. גם כאן המספר המדויק של היהודים שנמצאו במחנה האיסוף אינו מדויק. ב-4 בפברואר 1941 מסתיימת לבסוף העברת חולים יהודים ממוסדות מדינתיים, שבוצעה על ידי "חברת ההובלה לתחבורה של חולים בעלת תועלת-ציבורית". את הודעת המוות מקבלים בני המשפחה ממוסד פסיכיאטרי שכבר אינו קיים בפולין. בנוסף, הם נדרשים לשלם את כל עלויות הסיעוד, שחושבו הרבה מעבר ליום המוות בפועל.

לאחר שכל היהודים במוסדות הריפוי והסיעוד הגרמניים חלקו אותו גורל, הותר לשכן יהודים חולי נפש רק במוסד היהודי בנדורף-זיין. משם גורשו בשנת 1942 למחנות השמדה. המספר שפורסם של לפחות 1,000 קורבנות יהודים של רציחות החולים בידי הנאצים נראה כיום נמוך מדי בבירור, כאשר מביאים בחשבון שרק מתוך "מוסד האיסוף" בהפנהיים לבדו נשלחו למעלה מ-100 יהודים.

(טקסט מאת לארה בלר ולאוני קנאפ, שתיהן בטרות 2023)

Übersetzung ins Hebräische von Lina Tworek, Schülerin, 17 Jahre